

Стефан
Цвайг

Аёл ҳаётидан
йигирма тўрт соат

ТОШКЕНТ
«O‘ZBEKISTON»
2013

УДК: 821.112.2+512.133

ББК: 84(4Гем)

Ц 25

Герман дроб.

Немис тилидан Ботир Раҳманов таржимаси

Цвайг, Стефан.

Ц 25

Аёл ҳаётидан 24 соат: новелла ва ҳикоялар /
С.Цвайг; таржимон Б.Раҳманов. –Тошкент: «O'zbekiston», 2012. 344-б.

ISBN 978-9943-01-872-3

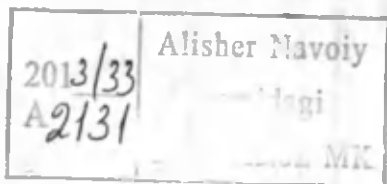
Игирманчи аср мумтоз адабиётининг энг севиб ўқиладиган жозибали асарлари муаллифи саналмиш Стефан Цвайгнинг новелла ва ҳикоялари ўзининг бетакрор ва мукамал тасвир услуби билан ажралиб туради. Ёзувчининг мазкур тўпلامдан жой олган «Ёндиргувчи тилсимот», «Аёл ҳаётидан йигирма тўрт соат», «Амоқ» каби ҳикояларидаги қаҳрамонлар ҳаётини кузата туриб, асрлар давомида сайқалланиб авлодлардан-авлодларга мерос бўлиб келаётган чин инсоний кадриятлар, покиза туйғулар умрнинг маълум бир фаслларида шафқатсиз тўфонли синовларга дуч келиши ва бу синовларда улар ақл ҳамда ахлоқ меъёрларига таянибгина ўз мувозанатини сақлаб қолиши мумкинлигининг гувоҳи бўласиз. Ҳикояларни ўқиётиб аёл қалби деб аталувчи кутилмаган хиссий тўлқинлар билан тўлиб тошган тилсимли уммоннинг туб-тубига назар ташлагандек, ундаги мафтункор жилвалар сирини англагандек бўласиз. Ижодкор уста мусаввир сингари сайқал берган воқеа ва лавҳалар тасвиридан мароқланиш билан бирга инсон тақдирининг ўта мураккаб ечимларга бой эканлигидан хайратланасиз.

*N1 31739
29*

УДК: 821.112.2+512.133

ББК: 84(4Гем)

ISBN 978-9943-01-872-3

© «O'ZBEKISTON» НМИУ, 2013

СЎЗБОШИ ЎРНИДА

Юртимизнинг мустакиллиги шарофати билан 1990 йилларнинг бошларида бир талаба сифатида Германиядаги университетларнинг биридаги ёзги тил ўрганиш курсида таҳсил олаётган пайтда маҳаллий ёшларнинг галати бир ақлий ўйинининг гувоҳи бўлгандим. Даврамизда ўтирганлар турли мавзуларда суҳбатлашаётиб, гоҳ-гоҳида улардан бири, шохни *h7* га юрдим деб кўяр, бироз вақт ўтгач яна бири, фарзинни *c4* га олдим, дея жавоб қайтарарди. Айрим ҳолларда, ҳатто, бошқалар ҳам бу антиқа савол-жавобларга қизиқиб кетишиб, тортишиб қолишарди. Мен ҳайрон бўлиб бу сирли рақамларнинг сабабини сўраганимда, улар жилмайишиб, бунга Цвайг сабабчи дейишганди. Кейинчалик билдимки, муаллифнинг «Шахмат новелласи» (1941) асари пайдо бўлгач, Европада айниқса, ёшлар орасида шахмат тахтасисиз тасавурда шахмат ўйнаш кенг русум бўлган экан.

Стефан Цвайг (Stefan Zweig) 1881 йилнинг 28 ноябрида Вена шаҳрида бадавлат текстиль фабрикаси хўжайинининг оиласида дунёга келади. 1900 йилда гимназияни битиргач, Вена университетига ўқишга кириб, герман ва роман филологиясидан таҳсил олади (1901–1904) ва ушбу даргоҳни докторлик илмий даражаси билан тамомлайди. Талабалик йилларида унинг илк шеърлари Берлин ва Мюнхен газеталарида пайдо бўлади, дастлабки шеърини тўплами эса («*Silberne Saiten*» – «Кумуш торлар») 1901 йилда нашр эттирилади. Биринчи жаҳон урушига қадар Цвайг Франция, Англия, Италия, Швеция,

Испания, Канада, Куба, Мексика, Америка, Хиндистон, Хитой ва Африка каби катор китъалар ва мамлакатларга саёҳат қилади.

У ўзининг амалий фаолиятини 1902 йилда «Вена янги прессаси» («Wiener Neuer Presse») газетасидан бошлайди ва 1938 йилгача бу газетанинг мухбири бўлиб қолади. 1904 йилда унинг дастлабки «Эрика Эвальд муҳаббати» («Die Liebe der Erika Ewald») номли ҳикоялар тўплами Берлинда чоп этилади, 1913 йилда эса Лейпцигда «Ёндиргувчи тилсимот» («Brennendes Geheimnis») деб номланган машҳур новеллаларидан бири босилиб чиқади. Биринчи жаҳон уруши бошланиши билан Цвайг чин ватанпарвар сифатида кўнгиллилардан бўлиб ҳарбий хизматга ёзилади ва Уруш архивида ҳамда «Доновланд» номли пропаганда варақасининг муҳарририятида фаолият юритади.

Цвайг ўзининг тинчликпарварлиги билан алоҳида ажралиб туради ва умрининг охиригача ўз замонасининг урушга қарши бўлган вакиллари сафига содиқ бўлиб қолади. Австриядаги нотинчликлар натижасида у 1917 йилда Швейцариянинг Зальцбург шаҳрига кўчиб ўтади. Цвайг ўз замондошлари орасида Э.Верхарн, Р.Роллан, Ф.Мазерель, О.Роден, Т.Манн, З.Фрейд, Д.Джойс, Г.Гессе, Г.Уэллс, П.Валери каби буюк ижодкорлар билан дўстлашади ва бу дўстлик алоқаларига узоқ йиллар давомида содиқ қолади. 1920 йилда унинг ҳикоялари («Der Zwang» – «Сиқув»), («Drei Meister» – «Уч уста») ва Бальзак, Диккенс, Достоевскийларга бағишланган эсселари нашр этилади.

XX асрнинг 20–30-йиллари Цвайг ҳаёти ва ижодининг энг сермахсул даврлари ҳисобланиб, бу даврда ижодкор ўнлаб ҳикоялар ва эсселар яратади («Амок», «Иблис билан кураш» ва б.). Адиб ҳаёти ва ижодидаги шафқатсиз давр 1933 йилдан бошланади. Фашизм мафқураси остида барча инсонпарвар ва тинчлик тарафдорлари қаторида Стефан Цвайг ва унинг асарлари ҳам таъқиб остига олинади, унинг асарлари гитлерчилар томонидан шаҳар майдонларида намоишкорона ёкиб юборилади. 1934 йилда у таъқиблардан қочиб Лондонга кетишга мажбур бўлади. 1941 йилда ёзувчи Америкага жўнашга, орадан бир йил

ўтиб эса, у ердан Бразилияга кўчиб ўтишига тўғри келади. Кувфинлар ва хўрликлар изтиробига дош беришга ожизлик қилган ёзувчи 1942 йилда 61 ёшида ўз жонига қасд қилиб ҳаётдан кўз юмади.

Шоир, ёзувчи, таржимон, адабий танқидчи, публицист сифатида XX аср жаҳон адабиётининг етакчи вакилларида бири, дея эътироф этилган адиб Стефан Цвайг томонидан яратилган асарлар бугунги кун ўқувчилари учун ҳам ўта жозибали ва мафтункор саналади. Тасаввур, тафаккур, идрок, ирода, ақл, заковат сингари асл инсоний хислатларнинг уста мусаввири бўлган ёзувчининг асарларидаги асосий мавзу инсон ва унинг ички олами бўлиб, ўқувчи улардаги садоқат, меҳр, муҳаббат, эътибор, эҳтирос, иштиёқ, изтироб каби туйғуларнинг ёрқин рангларига мафтун бўлиб қолади. Ундаги инсон образи, инсон ички олами, руҳияти, изтироблари, табиат ва жамият ҳаёти билан ҳамоҳанг тарзда мохирона тасвирланганини кузатиш мумкин.

У ижодий фаолияти даврида Стендаль, Толстой, Бальзак, Достоевский, Ницше каби дунёнинг ўнлаб ёрқин тафаккур сиймоларига аталган эсселар, ўнга яқин новелла, ўттизга яқин кенг қамровли хикоялар, учта роман, бир неча афсона ва драмалар ҳамда ўндан ошиқ фалсафа, тарих, мамлакатшуносликка оид асарлар яратиб қолдирди. Цвайг асарлари йигирманчи аср бошларидаёқ Европада энг кўп ўқиладиган асарлар қаторидан жой олиб улгурди.

Цвайг қолдирган адабий мерослар ичида унинг хикоялари ва новеллалари алоҳида ўрин тутди. Унинг асарлари ўтган асрнинг ўрталаридаёқ дунёнинг бир неча ўнлаб илғор тилларига таржима қилинган ва ҳозир ҳам севиб ўқилади. Улардаги образлар, бадиий тасвирларнинг чуқур фалсафийлиги, инсон руҳиятининг оддий кўз илғай олмайдиган жиҳатларини усталик билан очиб берилганлиги, рамзий образлар, иборалар ва бадиий бўёқларнинг мохирона қўлланилгани билан ажралиб туради. Новелла ва хикоялар дастлабки мисраларданок ўқувчини ўзига маҳлиё қилиб қўяди ва бу қизиқиш асар охиригача бир сонияга ҳам чалғимади.

XX асрда жаҳон адабиётининг насрий йўналиши ҳам шунчалар мукамаллик кашф этди-ки, унда ёзувчи ўз хикоясига гўё уста хайкалтарош сингари ишлов беради. Барча буюк уста ижодкорларнинг асарлари каби Цвайг хикояларида ҳам ҳар бир жумла моҳирлик билан сайқалланган бўлиб, у ёзувчи айтмоқчи бўлган фикрни чуқурроқ англашга ва маънавий озука бўлиб тафаккурга қуйилиб қолишга хизмат қилади. Шу билан бирга, ёзувчининг тили ва баён қилиш усулида воқеалар, ҳиссий кечинмалар, бадий тасвирлар ўзига хос мураккаб адабий тизим асосида ифода этилганлиги кўриниб туради. Бир қарашда жўнгина бўлиб кўринган тасвирлар ёрдамида у ўқувчини олис-олис хаёллар оламига етаклаб олиб кетади ва ҳаётнинг аччиқ ҳақиқатларини англашга, инсон тақдири ҳақида ўйлашга ундайди. Цвайг асарларини ўқий туриб, киши ўзини беихтиёр инсон руҳияти деб аталмиш сирли ва мафтункор бир оламга, ундаги ранг-баранг туйғулар дунёсига саёхат қилаётгандай сезади.

Ботир РАХМАНОВ,
таржимон

ЁНДИРГУВЧИ ТИЛСИМОТ

ШЕРИК

Паровоз ўт пуркаганча хайкирик билан Земми-рингга етиб келди. Қорайиб кетган вагонлар чўккилар оша таралаётган кумушранг ёғдулар қўйнида бир неча дакика нафас ростладилар, поезд хайбатли аждардек бир жуфт одамни домидан озод қилиб, яна бир неча-сини қайта ютди, бирпас атрофга узук-юлуқ товушлар таралиб тургач, ҳовури чиқиб турган машина яна бир хайқирди-да, баҳайбат қора занжирдек оғир силкиниб, туннель ичига кириб кўздан ғойиб бўлди. Атроф нам-хуш шабада эпкиннида қайта чайилиб, бутун борлик яна эркин нафас олди.

Келиб тушганлардан бири – башанг кийинган, олиф-та қадамлари билан кўзга ташланиб турган бир йи-гит бошқалардан илдамроқ бориб, меҳмонхонагача бир фойтун олди. Отлар шошилмасдан қияликдаги йўлга ўрмаладилар. Атроф баҳор ҳавосига чўмилган. Фақатгина май ва июнь ойларида пайдо бўладиган окпар момиқ булутлар самода ўйноқи кезадилар. Улар гоҳо ба-ланд тоғлар ортига ўтиб бекинмоқчи бўлган навқирон ва ўйинқароқ ўспиринлардай зангори фалақда қувлашмачок ўйнашар, гоҳо бир-бирини опичганча енгил парвоз қилишар, гоҳ тўсатдан вижим рўмолга айланишар, гоҳо ҳарир рўмоллардек эшилишар ва ниҳоят, эркалик би-лан оқ момиқ қалпоққа айланишади-да, қоялар бошига қўнишади. Таҳлика тепадаги шамолга ҳам юққан, у эн-дигина ёмғирдан қутулган ҳўл ва яланғоч дарахтларни безовта чайқатар, улар эса бундай титроқдан новдалари-даги минглаб томчиларни маржондай тўкишарди. Аҳён-

ахёнда тоғдан қор хиди димокқа келиб урилади, шунда ҳавода ҳам ширин, ҳам ачқимтил таъм сезилади. Еру осмон барчаси бесабр ҳаракат билан чўлғанган. Извош қўшилган отлар энди пишқирганча паст қиялик бўйлаб шошилмай югуриб боришар, қўнғироклар жаранги эса анча илгарилаб кетганди.

Мехмонхонада йигитнинг биринчи қилган иши – шошилганча мехмонлар рўйхатини кўздан кечириш бўлди. Тезда ҳафсаласи пир бўлгач, безовталиқ билан, «бу ерга ўзи нима учун келдим» дея ўзига-ўзи савол бера бошлади. «Якка ўзим бу тоғда, бирор-бир дилкаш даврасиз бу ерда қолиш – идорадагидан ҳам баттарку. Афтидан, ё жуда эрта келиб қўйдим, ёки ўта кеч. Таътидан ҳечам омадим чопмади-чопмади-да. Шунча одамлар орасидан бирорта ҳам таниш кимсанинг исми топилмаса-я. Ҳеч бўлмаганда бир жуфт аёл зоти бўлгандами ёки шу ҳафтани сикилмасдан ўтказиш учун ақалли бирорта кўнгли бўш танноз хонимчами». Бу йигитнинг номи унчалик жарангдор бўлмасаям, ўзи аслида Австриянинг давлат қарамонигаги амалдорлари авлодидан чиққан баронларидан эди, мана шу қисқагина таътилни у зарурат юзасидан эмас, балки барча ҳамкасблари баҳорнинг бир ҳафтасини шундай ўтказишни одат қилишгани учунгина олган, у ҳам ўз улушини шунчаки хизмати-га ҳадя қилиб юборгиси келмаганди. Унга гарчи аслиқтидор насиб этмаган бўлса-да, у табиатан улфатчиликни хуш кўрадиганлардан эди, одатда бундайларнинг ҳар қандай даврада пайдо бўлиши яхшигина қарши олинади ва унинг ўзини ҳам ёлғизликка умуман ҳуши йўқлиги шундоққина маълум эди. Дарҳақиқат, якка ўзи ёлғиз қолишга унда ҳечам хоҳиш йўқ бўлиб, имкон қадар бундай вазиятни у четлаб ўтар, чунки ўзини ўзи яқиндан танишни мутлоқ истамасди. Гугурт чўпига ўт олиш учун чакмоқ зарур бўлганидек, у ҳам одамлар эътиборига худди шундай муҳтож эди, унинг маҳорати, меҳри ва қалбидаги қибора ана шу эътиборга дуч келгандагина аланга олар, якка ўзи қолса вужуди музлар, ўзига-ўзи кераксиздай туюлар, худди қутидаги гугурт чўпига айланарди.

У бўм-бўш залда патагига қурт тушиб, бўзчининг мо-
кисидай у ёкдан-бу ёкка юра бошлади, гоҳо у газеталар-
ни бефарқ варақлаб қўяр, гоҳида эса мусиқа хонасидаги
пианинода кандайдир вальснинг ноталарини термокчи
бўлар, лекин бармоқлари унга бўйсунмас, кўзланган
ритмни ололмасди. Ниҳоят у холдан тойиб ўтириб қолди
ва ташқарига термулиб, аста-секин қуюклашаётган
қоронғуликни ҳамда қарағайлар орасидан мўралаётган
кулранг булутларни кузата бошлади. Шу тарзда у бир
соатча бесамар асабийлашиб, диккинафас бўлиб ўтирди.
Сўнгра ўрнидан кўзвалиб, ўзини овқатланиш залига
урди.

У ерда бор-йўғи бир нечтагина стол банд эди, у бе-
сабрлик билан ҳамма столларга кўз югуртириб чикди.
Бефойда! Бирортаям таниш йўқ, фақат биргина тренер
унга бош чайқаб саломлашди, шу ердаям Ринггерштрас-
седан яна бир башара, бошқа ҳеч ким. Бебош саргу-
заштлар ваъда қила олувчи бирортаям аёл йўқ. Унинг
сабр косаси лиммо-лим бўлди. У шундай одамлар то-
ифасига кирардики, бундайларнинг ёкимтой чехраси
доим шодлик таратиб туради, улардаги ҳамма нарса
янги учрашувларга, янги ҳиссиётларга тайёр, улар бе-
гона жойларда турли саргузаштларни бошдан кечириш-
га иштиёқманд бўлиб, хонимларга оч хирс билан эмас,
зимдан, баҳолаш назарини ташлайдилар ва улардаги
фарқни, яъни бу дўстининг қайлиғими ёки остонада
бош эгиб турувчи уй қизими, бехато англашади. Бундай
одамларни, маълумки, бироз қоралашиб, «хонимларнинг
овчилари» дейдилар ва бу гапларда чиндан ҳам маълум
бир ҳақиқат муҳрланган. Чунки аслини олганда овчи-
лик, изқуварлик, ашаддий ишқибозлик каби эхтиросли
инстинктлар ва рухий шафқатсизик туйғулари бундай
одамлардаги толиқиш нималигини билмайдиган хушёр-
лик билан уйғунлашиб кетган бўлади. Улар бирор сар-
гузашт изидан охиригача етиш учун пистирмада доим
тайёр ва қатъий туришади. Улар ҳамма вақт эхтирос би-
лан тўлиб туришади, аммо бу ошиқ одамнинг эхтироси
эмас, балки қиморбознинг совуққон, аниқ ҳисоб-китоб-
ларга асосланган, хатарли эхтиросларидир. Бундайлар-

нинг орасида шундай қатъиятлилари бўладикки, бу туйғу уларда ёшлигидан бошланади ва бутун ҳаёти саргузаштларни овлаш билан ўтади. Улар учун оддий бир кун ҳам юзлаб кичик ҳиссий лаҳзаларга бўлинади – бирорта ойимчанинг ёнидан ўтаётганда бир киё боқиш, маъноли жилмайиш, мармардек силлиқ болдирлар қаршисида ўтириш ва шу тарика, бутун бир йил ҳам юзлаб шундай кунларга тақсимланган, булар шундай кунларки, улардаги шунақа мазмундаги кечинмалар бундайларнинг ҳаётига аланга бериб, абадий қайнар чашмалар сингари уларга қувват бериб туради.

Бу ерда шундай ўйинга мос келувчи шерик йўқ эди, бунинг йигит бир қарашдаёқ англади. Бироқ, қиморбоз учун қўлда карта билан яшил стол олдида ўз ҳаёлларига қоврилиб, шерик кутишдан ёмони бўлмаса керак. Барон газета чақиртирди. У хўмрайганча нигоҳини мисраларга қадади, аммо фикрлари оқсоқланиб, мастларга ўхшаб, сўзларга кокила бошлади.

Шу пайт тўсатдан у орқада кийимларнинг шитирлаши ва бироз норозилик ҳамда жимжимадор акцент билан гапирган овозни эшитди:

– Mais tais-toi donc, Edgar!

Унинг столи яқинида шойи кўйлакнинг шитирлаган товуши эшитилиб, шундоққина ёнгинасидан баланд бўйли ва тўлишган бир қомат соя ташлаб ўтди, бахмал камзулчали миттигина рангпар болакай йигитга қизиқувчанлик билан қараганча ҳалиги сояга эргашиб борарди. Иккаласи ҳам буюртмали столга ўтиришди, бола иложи борича сиполик қилишга ҳаракат қилар, лекин бу машаққатли вазифа эканлиги унинг кўзларидаги безовталиқда акс этиб турарди. Хоним ўта жимжимадор ва ёрқин кийимда бўлиб, баронга жуда ёқадиган хилдан эди, у бироз дўндиклашган ва етилиб турган ёшдаги, кўринишидан эҳтиросли, шу билан бирга, кўпни кўрган, ўз темпераментини одоб юзасидан дилгирлик пардаси остида яшира оладиган яҳудий аёли бўлиб, йигитнинг бутун диққати унга қаратилди. Дастлаб хонимнинг

¹ Жим тургин, Эдгар! (франц.)

кўзига қарашга унинг юраги бетламади ва аёлнинг нафис пирпираб турган киприклари билан марокланишни афзал кўрди, хушбичим бурни, нозик ёноклари унинг чеҳрасига ўта ярашган бўлиб, улар аёлнинг аслзодалардан эканлигини фош қилиб турарди. Сочлар ушбу бўлик коматдаги аёлликнинг энг латиф белгиси бўлиб, улардан мулойим дабдаба ёғилиб турар, хоним ўз гўзаллигини яхши билар, ўзига ишонган, кўплаб мактовлардан тўйиб бўлган ва афтидан, унда бироз манманлик аломатлари ҳам кўриниб турарди. У ўта оҳиста товуш билан таом буюрди ва санчқини ўйнаётган болақайни тартибга чакирган бўлди. Буларнинг ҳаммаси бароннинг тешиб юборгудек термулаётган нигоҳларига бепарволик билан, гўё ҳеч нарсани сезмагандек амалга оширилди. Аслини олганда йигитнинг диққат билан термулиши хонимда мулойим бир жонкуярлик хиссини уйғотиб қўйганди.

Бароннинг юзидаги қоронғулик тўсатдан йўқолиб, чеҳраси ёришиб кетди, асаб томирлари вулқон лаваларидай тирила бошлади, ажинлар тортилди, мушаклар таранглашиб, бутун бадани тетиклашди ва кўзлари чакнай бошлади. Унинг ўзи ҳам шундай аёлларга бироз ўхшаб кетарди, чунки бундай аёллар ўзидаги барча малоҳатни намоёиш қилиши учун албатта эркакка мухтож бўлишади. Ана энди йигитнинг иштаҳаси очилиб, бутун вужудига қувват қўйилиб келди. Унда овчилик руҳи уйғонган ва у ўз ўлжасини аниқ мўлжалга олиб бўлганди. Унинг кўзлари зўр бериб хонимнинг нигоҳларини тутишга интилар, лекин аҳён-аҳёнда уни ёндириб ўтаётган чакмоқдек қиё боқишлардан бошқаси унга насиб этмасди. Бирор табассум илинжида у нигоҳи билан аёлнинг лабларини қидирди, аммо ҳамма жойда хадиксираш изларини кўрди, айнан ана шу таҳлика унинг иштиёқини ёндираётганди. Бу ерда йигитнинг умид учқунларини алангалантираётган нарса, унинг сезишича, қизнинг нигоҳи эди. Бу нигоҳлар унга бепарводай бўлиб кўринса-да, йигит уларда қаршилиқ учқунлари билан бирга ийманиш нурларини сизди. Бундан ташқари, уни хонимнинг бола билан гаплашгандаги расмиятчилик оҳанги ҳам ўзига тортди. Аёлнинг бун-

дай мажбурий хотиржамлиги остида енгил безовталиқ ётганини англади. Йигитнинг ҳам, ўз навбатида, қони кўпира бошлади: демак, ўйин бошланди. У шошилмасдан тановул қилди, ярим соат мобайнида аёлни ўткир нигоҳлари остида тутиб, унинг юзидаги ҳар бир чизиқни ва бўлиқ қоматининг бирор жойини ҳам қолдирмасдан батафсил ўрганиб чиқди. Ташқарини қалин тун қоплай бошлади, ўрмон ваҳимага тушган болақайдай титрар, улкан ёмғирли булутлар эса унга қўл чўзаётгандай эди. Зулмат борган сари қуюқлашиб бино ичига кўпроқ соя ташлай бошланган, у гўё оғир сукунат ёрдамида одамларни сиқувга олмоқчига ўхшарди. Она ва бола ўртасидаги суҳбат ушбу сокинлик таъсирида борган сари ясамалиқ касб эта бошлади ва у ушбу суҳбатнинг тез орада тугашини сезиб турарди. Шунда барон биринчи қармоқни ташлашга қарор қилди. У биринчи бўлиб ўрнидан турди ва хонимнинг ортидан кўзга ташланаётган табиатга чуқур назар ташлаганча салобатли қадамлар билан эшикка йўл олди. Эшикка етай деганда, у худди муҳим бир нарсасини унутиб қолдиргандай, кескин орқага ўгирилди. Ниҳоят, у хонимнинг ўзига кизиқиш билан қараб турган нигоҳини ушлади.

Бу ҳол йигитнинг завқини кўзғади. У залга ўтиб кута бошлади. Тез орада болақайни етаклаганча хоним ҳам кўринди, аёл журналлар ёнидан ўтаётиб уларни варақлади ва болага бир-иккита суратлар кўрсатган бўлди. Аммо барон ҳам гўё бирорта журнал танламоқчи бўлгандай, аслида эса хонимнинг қорачиқларига чуқурроқ ўрнашиш, имкон бўлса гапга солиш мақсадида журнал столига яқинлашган эди, аёл кутилмаганда узоклашди ва боланинг елкасига секингина қоққанча:

— *Viens, Edgar! Au lit!*, — дея совуққина унинг ёнидан ўтиб кетди.

Барон бироз иккиланганча унинг орқасидан термулиб қолди. У танишишни айнан бугун кечқурунга мўлжаллаган эди, аммо бу олифта хоним умидини пучга чиқариб қўйди. Аммо, қолаверса, тан олиш керак, айнан

¹ Кетдик Эдгар, уйқу вақти бўлди! (франц.)

ана шу қаршилиқнинг ўзи унга завқ бераётган, айнан ана шу безовталиқ унинг иштиёқига ўт ёқаётган эди. Умуман олганда, энди унинг шериги бор, энди бир ўйин бошланиши мумкин.

ОСОНГИНА ТУҒИЛГАН ДЎСТЛИК

Кейинги кунни эрталаб барон залга кирганида, у ерда ўша нотаниш гўзалнинг ўғлига кўзи тушди, болакай иккала лифтчи бола билан гаплашиб турар ва уларга қандайдир бир китобдан Карл Майнинг суратларини кўрсатаётган эди. Онаси кўринмас, афтидан, ҳали у пардоз-андоз билан овора бўлса керак. Барон болакайни энди эътибор билан кузата бошлади. У озғин, ёшига нисбатан яхши ривожланмаган, асабий, ўн икки ёшларда, нотекис қадам ташлайдиган, қора кўзлари аланглаб турган болакай эди. Унда шу ёшдаги болаларда учрайдиган ҳадиксираш туйғуси кўпроқ бўлиб, у гўё қаттиқ ухлаб ётган-у, тўсатдан кимдир уйқусидан суғуриб олиб, бегона жойга олиб келиб ташланган болани эслатарди. Унинг юзини хунук деб бўлмас, аммо ҳали бу чехра тобига етиб шаклланмаган, унда эркаклик ва болалиқ белгилари эндигина ўзаро кураш бошлашган, юздаги чизгилар шаклланиш арафасида, аммо ҳали ўзини яққол намоеън этишга улгурмаган, рангпарлик ва таҳлика ҳисси қоришиб турарди. Бунинг устига у шундай ноқулай ёшда эдики, бу ёшда болалар ҳечам ўз кийимларига мос тушмайдилар, костюм ва шимлар осилган, енглари кенг, унинг ташқи хушбичимлигини намойиш этувчи сифатлари ҳали шаклланиб улгурмаганди.

Болакай бу ерда нима қиларини билмай ҳаммага туртилиб юрар ва уни кўрган кишида анчагина ачинарли таассурот қолдирарди. У деярли ҳамманинг оёғи остида ўрмалашарди. Уни гоҳо бўлар-бўлмас саволлари жонига теккан меҳмонхонанинг эшик оғаси четга суриб қўяр, гоҳо у кираверишдаги эшикда одамларга халақит берар, афтидан, унга дўстона бир муносабат етишмаётгандай эди. Шу тариқа у ўзининг болалиқ ҳислари ва талабларига меҳмонхона хизматчиларини жалб этишга интилар,

улар ҳам агар пайт топишса жавоб беришга ҳаракат қилишар, аммо катталар кўринганда ёки бирор фойдали юмушни бажаришга тўғри келиб қолса, суҳбат яна узилиб қоларди. Барон жилмайганча қизиқиш билан болани кузатиб турди, бола ҳамма нарсага қизиқувчанлик билан қарар ва ҳаммасидан ҳафсаласи пир бўлаётгандай эди. Ҳатто, бир сафар барон ўша қизиқувчан нигоҳларни ушлашга ҳам эришди, аммо ушбу қора кўзлар бирданига кўркувдан ўзини олиб қочди ва атрофда нажот илинжи топилмагач чуқур ботган ковоклар остига беркинишди. Бу ҳолат бароннинг завқини келтирди. Бола унга қизиқиш билан қарай бошлаганди, шунда унинг миёсида бир савол туғилди, айнан шу кўркувдан титраётган болакай яқинлашишнинг энг тезкор воситаси бўлиб хизмат қилмасмикин? Ҳар эҳтимолга қарши, у буни синаб кўрмоқчи бўлди. У билдирмасдан болани кузата бошлади. Болакай эшикдан чиқиб гўдакларча қизиқиш билан фойтун қўшилган оқ отнинг пуштиранг тумшурини силамоқчи бўлган эди, яна омади юришмади, бу ердан ҳам уни аравакаш ҳайдаб солди. Бола хафахон ва бўмбўш нигоҳлари билан зерикканча хорғин туриб қолди. Шу топда барон уни гапга солди.

— Хўш, йигитча, бу ер сенга ёқдими? — деди у кутилмаганда гап оҳангини имкони борича дўстона қилишга тиришиб.

Бола шолғомдай қизариб кетди ва бақрайганча қотиб қолди. У кўркувдан қўлларини қовуштириб, ийманганча у ёқдан-бу ёққа бурилиб қарай бошлади. Кутилмаганда биринчи марта бегона киши унга бундай мурожаат қилаётганди-да.

— Раҳмат, яхши, — деди у ўзини қўлга олишга интилиб. Сўнгги сўз унинг оғзидан зўрға сирғалиб чиқди.

— Биласанми, — дея бироз жилмайганча гап бошлади барон, — мени бир нарса хайрон қолдираяпти, бу ер мутлақо зерикарли жой, айниқса сендай бир йигитча учун. Сен ўзи кун бўйи бу ерда нима билан машғулсан?

Болакай жавоб беролмай ҳалиям гангиб турарди. Наҳотки шунақа башанг кийинган бегона жаноб ҳеч ким қайғурмайдиган шундай бир бола билан чиндан ҳам

гаплашишни истаётган бўлса. Бу фикр уни ҳам хадик-сиратди, ҳам ғурурини қўзғади. У бир амаллаб ўзини қўлга олди.

– Мен китоб ўқийман, ундан кейин биз кўп сайр қиламиз. Гоҳида биз аравада айланамиз, мен ва онам. Мен бу ерда дам олишим керак, касал бўлгандим. Шунинг учун мен яна кўп вақт қуёшда ўтиришим керак, буларни врач буюрган.

Охирги сўзларни у бирмунча ишонч билан гапирди. Болалар доим шундай, ўз касалликлари билан мағрурланиб қўйишади, чунки хавф-хатар уларнинг қадрини ва бошқаларнинг уларга бўлган эътиборини икки баробар оширишини улар яхши билишади.

– Ҳа, албатта, сендай ёшгина жаноб учун қуёш жуда фойдали, унда қорайиб тобланасан. Аммо, сен кун бўйи бу ерда ўтирмаслигинг керак. Сендек ўспирин кўп югуриши, сал шўхрок бўлиши, қолаверса сал-пал безорилик ҳам қилиб туриши лозим. Менимча, сен ўта тарбиялисан, биласанми, сен қўлтиғига китоб қучоқлаб олган, уйдан ташқарига чикмайдиган болаларга ўхшайсан. Биласанми, мен сенинг ёшингда қандай дордан кочган шўх эдим, ҳар куни кечқурун уйга йиртиқ иштон билан қайтардим. Бунчалик ҳам оғир бўлмаслик керак!

Бола беихтиёр жилмайди ва ундаги хадик бироз чекинди. У бирор нарса деб эътироз билдирмоқчи бўлди-ю, лекин унинг ўйлаганлари ушбу дўстона гаплашаётган хушмуомала бегона жанобнинг олдида жуда қўполликдай ёки манманликдай бўлиб кўринди. Илгарилари ҳечам у бунақа бўлмаганди, шунинг учун ҳам бироз ўнғайсизлана бошлади. У ҳозир анча саросимага тушган, уни ҳам бахтиёрлик, ҳам уят туйғулари чулғаб олганди. Жон деб суҳбатни давом эттирарди-ю, лекин калласига бирортаям ақлли фикр келмасди. Яхшиямки бахтига шу пайт кутилмаганда меҳмонхонанинг пахмоқ сенбернар зотли ити пайдо бўлди, у иккаловини ҳам бир-бир хидлаб кўриб, хотиржам нари кетди.

– Итларни ёқтирасанми? – сўради барон.

– Ҳа жудаям, бувимнинг Бадендаги вилласида битта ити бор, қачон у ерга борсак, у кун бўйи доим мен билан

бирга. Аммо бу фақат ёзда бўлади, биз у ерга меҳмонда бўлган чоғларимизда шундай бўлади, холос.

— Бизда эса, яъни дала ҳовлимизда, менимча, салкам йигирматаси бор-ов. Агар бу ерда ақлли бола бўлсанг, улардан бирини совға сифатида оласан. Оқ қулоқли маллавойни, энг ёшини. Хохлайсанми?

Болакай шодлигидан кизариб кетди.

— Ҳа, албатта.

Бу ҳол болани жуда кизиқтириб, иштиёқини алангантириб юборди. Бирок, шу топда хаёлига келган кўркинчли ва даҳшатли фикрдан чўчиб тушди.

— Аммо, онам бунга рухсат бермайдилар. У киши уйда ит бўлишига сабрим йўқ, дейдилар. У кишининг роса жаҳллари чиқади.

Барон жилмайди. Ниҳоят гап болакайнинг онасига келиб тақалди.

— Онанг шунчалар каттиққўлми?

Болакай бироз ўйланиб, бу нотаниш жанобга ишонса бўлармикин дея, бир лаҳза унга термулиб қолди. Аммо, жавоб эҳтиёткорона бўлди:

— Йўқ, у каттиққўл эмас. Ҳозир, бетоблигим учун у киши ҳар қандай нарсага рухсат берадилар. Менимча, кучукчам бўлишига ҳам розилик берсалар керак.

— Мен илтимос қилиб кўрайинми?

— Ҳа, илтимос, сиз сўраб кўринг, — боланинг кўзлари чакнади, — шунда онам албатта рози бўлсалар керак. Кучукчанинг кўриниши канақа ўзи? Ҳар хил машқлар ҳам бажара оладими?

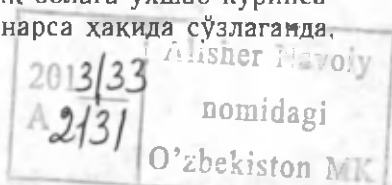
— Албатта, у ҳамма нарса қила олади.

Болакайнинг кўзларида бунчалар осонгина чакнаган қувонч учқунлари бароннинг бироз кулгисини кистади. Бир уринишда дастлабки ҳадиксирашлар ғойиб бўлиб, кўркув пардаси ортидан жўшқинлик нурлари порлай бошлади. Кўз очиб-юмгунча салгина аввал тортиниб ва ҳадиксираб турган болакай, энди ўйинқароқ ва шўх болакайга айланганди. Қанийди онанг ҳам шундай бўлса эди, беихтиёр ўйлади барон, наҳотки унинг ҳадиксираши ортида шунча иштиёқ ётган бўлса! Аммо, болакай энди уни ўнлаб саволларга кўмиб ташлаётган эди:

– Итнинг оти нима?

– «Каро».

– «Каро», – қувонди болакай. Кутилмаган бу воқеадан, кимдир унга эътибор бериб дўстлашганидан маст бўлган бола ҳар бир сўзга беихтиёр жилмаяр ва қувончини ичига сиғдиrolмасди. Барон ўзининг бунчалик тез эришган ютуғидан ўзи лол қолди ва темирни қизигида босиш керак, дея қарор қилди. У болакайни озгина бирга сайр қилишга таклиф қилди. Шунда, бир ҳафтадан буён бундай дўстона муносабатни соғиниб кетган бечора болакай бу таклифдан шошиб қолди. У ўзининг янги дўсти берган беозор саволларга жавоб беришга шошилар, орқа-олдига қарамасдан гапирарди. Тез орада баронга аён бўлди-ки, Эдгар бадавлат яҳудий буржуйларидан бўлган веналик адвокатнинг ёлғиз ўғли экан. Бундан ташқари, гап орасида қистирилган беозор сўровлардан яна шу нарса аён бўлдики, унинг онажони Земмирингдаги дам олишдан ва бу ерда унинг кўнглига ёқадиган жамоа учрамаганидан унчалик мамнун эмас ва болага билдирмасдан берилган, унинг онаси отасини ёқтириши ҳақидаги сўроқларидан маълум бўлдики, бу ерда ҳам ҳаммаси унчалик кўнгилдагидек эмасди. Боланинг соддадиллигидан фойдаланиб оиладаги барча ички сирларни билдирмасдан суғуриб олаётганидан барон ўз қилиғидан уялиб кетди. Бола эса ўзининг айтганлари катта одамни қизиқтираётганидан мағрурланар ва унга бўлган ишончи ортиб бораётганди. Унинг мурғак юраги мағрур ура бошлади, чунки барон ёнма-ён кета туриб, қўлини унинг елкасига дўстона қўйиб олган, у эса ёши катта киши билан бошқалар кўз ўнгида бунчалик яқин юришдан хурсанд, у аста-секин ўзининг бола эканлигини унутиб борар, худди ўз тенгдоши билан ёнма-ён кетаётгандек эркин гаплашарди. Сухбат давомида яна аён бўлдики, Эдгар жуда ақлли, асосий вақтини катталар даврасида ўтказганлиги учун кўпчилик касалманд болаларга ўхшаб, бироз эрта улғайган, дўстлик ёки душманлик ҳисларига ўта берилувчан болакай эди. Ташқаридан караганда у оғиртабиат ва босиқ болага ўхшаб кўринсада, лекин бирор-бир одам ёки нарса ҳақида сўзлаганда,

у ё ўта қувонч ва ҳаяжон билан гапирар ёки қаттиқ нафрат оҳангида сўзлар, шунда унинг юзи ҳам беўхшов бужмаяр, ғазаби чиқар ва нафрати кўзгаларди. Унинг нутқида, балки яқиндагина бошдан кечирган дардмандлик сабаблими, бироз ёввойилик ва бесарамжонлик билан йўғрилган, фанатларга хос аланга сезилар, унинг таҳлика ва ҳаяжонини кучли ҳадиксираш бўғиб турарди.

Барон осонгина унинг ишончини қозона олди. Ярим соат ҳам ўтмасдан ушбу мурғак, қайнок ва типирчилаб турган юрак унинг кафтида эди. Жуда камдан-кам кадрланадиган беғубор бола муҳаббатини ром этиш, уни алдаш қанчалар осон-а. Бир неча дақиқага ўтмишга қайтиш, болақай билан содда, бемалол ва тенгдошлардай сухбатлашишнинг ўзи шунчалик самимий қабул қилиндики, улар ўртасидаги ҳар қандай масофа ўз-ўзидан ғойиб бўлди. Болақай ҳозир руҳан ўта бахтли эди, ахир бу хилват жойда тўсатдан шундай дўст топиши, ох, яна қандай дўст денг! Худди шу нутилмаг соатдан бошлаб унинг Венадаги барча кичкина ўртоқлари, уларнинг содда, беозор, бекорчи гап сотишлари, ҳаммаси нутилганди. Унинг ўтли ҳаяжонлари ва кўнгил ришталари энди ана шу янги дўстига тааллуқли эди. Айниқса, ушбу янги ўртоқ хайрлаша туриб, уни эртага яна сайрга таклиф этганда ва узоқдан унга акаларча қўл силкиб қўйганида, унинг юраги фахр билан хаприқиб кетди. Бу дақиқалар унинг ҳаётидаги энг бахтли онлардан бири эди. Болақайларни алдаш қанчалар осон-а. Барон чопқиллаб кетаётган бола ортидан жилмайиб қўйди. Ниҳоят ўртадаги боғловчи воситага эришилди. Болақай энди ўз ҳикоялари билан онасининг жонига тегиб кетишини, бўлиб ўтганларни битталаб такрорлашини, ва айниқса, барон томонидан усталик билан гап орасида қистириб ўтилган, «Эдгарнинг гўзал онаси» шаънига айтилган мактовлар оқизмай-томизмай етказилишини у жуда яхши тушуниб турарди. Бу тиришқоқ болақай онаси ва баронни тез орада учраштирамагунча тиниб-тинчимаслиги ойдайд равшан эди. Энди ўша нотаниш гўзал ва ўзи ўртасидаги масофани торайтириш учун у бармоғини ҳам қимирлатмас бўлади. Энди у фақат табиатдан завқланиб, орзулар ос-

монида сайр этаверса бўлади, чунки боланинг ушбу бир жуфт қайноқ қўлчалари хонимнинг қалбига олиб борувчи кўприкни қуриб ташлайди.

УЧЛИК ДАСТАСИ

Режанинг пухта ўйланганлиги ва сўзма-сўз амалга ошганлиги орадан бир соатлар ўтгач аён бўлди. Барон атайлаб бироз кечикканча овқатланиш залига кириб келиши билан Эдгар хаяжондан сапчиб тушди ва қувноқ табассум билан шошиб саломлашди-да, уни имлаб чақира бошлади. Бунга ҳам сабри чидамасдан болакай онасининг енгидан тортар ва хаяжон билан у томонга ишора қилар, шоша-пиша бир нарсаларни таъкидларди. Боланинг шовқинли қилиқларидан хижолат тортган хоним бироз қизарди ва боланинг хоҳишини сўндирмаслик учун ноилож у томонга назар ташлади, вазиятдан самарали фойдаланган барон эса унга ўз таъзимини бажо келтирди. Хоним таъзимга жавоб қайтаришга мажбур бўлди-ю, лекин то тушлик ниҳоясигача олдидаги ликобчадан бош кўтармади ва, бошқа у томонга назар ҳам ташламади. Аммо, Эдгар мутлақо бошқача эди, у тез-тез барон томонга қараб кўяр ва хатто, бир марта у билан гаплашмоқчи ҳам бўлди, бироқ, бундай одобсизлик учун шу заҳотиёқ онасидан танбех эшитди. Овқатдан сўнг болакай учун уйқу вақти бошланиши лозим эди, шунинг учун ҳам она ва бола ўртасида қизгин шивир-шивир бошланди ва бунинг натижаси ўлароқ, болакай бароннинг столи олдига келди ва таъзим ила хайрлашди. Барон унга бир-икки оғиз ширин сўз гапирди, бундан боланинг кўзлари яна чакнаб кетди ва у билан бир-икки дақиқа суҳбатлашиб қолди. Кутилмаганда, барон нариги стол томонга ўгирилди ва ўрнидан тураётиб, бироз ийманиб турган қўшнисини шундай ақлли ҳамда зийрак ўғли борлиги билан табриклади, шундай болакай билан тушликкача вақтини кўнгилдагидай ўтказгани учун миннатдорчилик изҳор қилди. Шодликдан қизариб кетган Эдгар уларнинг ўртасида турар, онасининг ноилож бераётган жавобларидан у ўзининг саломатлиги ҳақида ҳам кўп

**Lituz.com saytidan to'liq
qismini yuklab olish.**